

človek. Kar mi ljudje povedo, sprejemem, sprašujem pa nerad. In tako sva sorazmerno v neki prijateljski distanci živela do konca. Vendar se je zelo navezal name, ravno zaradi te usluge, ker sem ga spravil ponovno h kruhu, mi je vse svoje stvari dajal na vpogled. Tako tudi njegovo knjigo o Jakopiču, ki je izšla po njegovi smrti, pri kateri sem mu dal neke nasvete, ki jih je iz uvidevnosti upošteval. Moram pa povedati, kar se njegove poezije tiče, še to, da mi je poročal, kako ga nekateri zelo mladi ljudje, med katerimi mi je imenoval Denisa Poniža, ki je prišel k njemu in ga pregovarjal, da bi ponovno izdal vsaj Človeka z bombami. Pripovedoval mi je to, da je tudi temu mlademu človeku rekel, da tega ne bo storil, ne želi, da bi ta knjiga še enkrat izšla. Zakaj ne? Ker se ne strinjam več z njo. To je povedal tudi meni. V čem pa se ne strinja, mi pa ni povedal. Tako je vendarle vse to ostalo tudi zame precejšnja uganka. Vem samo, da se je nekako urazumil in iztrezil, njegov osnovni impulz je pa vendarle ostal tak, kot je bil, ko je nastajal Človek z bombami.

Kdo bo to razložil? Nihče, razen če res eksistirajo njegovi zapisi o drugi zbirki, v kateri bi pokazal, kakor je trdil, zakaj je toliko let moral molčati. To je tudi sam imel za najvažnejšo in zanj najtežjo skrivnost njegovega življenja. Tako se je to trilabodstvo končalo. Ostal sem sam, ampak še vedno človek, kritik, ki ne pripada nobeni struji, niti nekdanjemu niti sedanjemu avantgardizmu, temveč človek, ki pripada umetnosti in ki skuša po svoji uvidevnosti umetnosti pomagati do novega nastopa. To je vse.

Ivan Mrak

Moj nastop v letu 1925 z Obločnico, ki se rojeva, je zelo natančno opisan v knjigi Smer in protismer, ki je izšla v območju revije 2000 v l. 1984. Delo je v celoti izgubljeno, prof. Marja Boršnik pa je po naključju prišla do nekaj fragmentov, ki so v omenjeni knjigi objavljeni. Doživel sem mnogo avantgardnih nastopov, ki so jih ljudje sprejemali kot nekaj samo po sebi

umevnega. Ta moj nastop v Mestnem domu pa je bil sprejet vse prej kot normalno. Pripomniti moram, da je občinstvo prekmerno napolnilo dvorano in so se poznavalci zgnetli po stopnicah. Kljub navzočnosti Josipa Vidmarja, Otona Župančiča, Pavleta Golie, Frana Terseglava in in drugih kulturnikov se je stvar izrodila v nezaslišan škandal. Meni ni bilo jasno, zakaj je do škanjala prišlo. Šele v novjšem času, ko sem pregledoval še obstoječi tekst, sem uvidel, da so v njem stvari, ki so bile za tisti čas popolnoma nepojmljive, kaj šele, da jih kdo javno izpoveduje. Kritično sta se oglasila dr. Milutin Zarnik v Slovenskem narodu in Fran Govekar v Jutru. Obsodila sta ga kot nezaslišan mladostni eksces. Skratka, mar ni vsak eksces v umetnosti, ki zbudi reakcije prek normalnega sprejemanja, ki nekaj odkrije, ki udari na splošno

zavest do razburjenja in to razburjenje odmeva skozi desetletja — mar ni ta ekscesivnost v osnovi pozitivna? Privoščljivost nad tem škandalom se je vlekla za menoj v vseh mogočih odtenkih. Kako je ta večer mogoče objektivneje vrednotiti, je bolj natančno zapisal Taras Kermauner v svoji najnovejši knjigi Sreča in gnus. Tam se je namreč tega večera dotaknil in mu pridal neko težo, ki mu je sam nisem upal pridati. Ker je premlad, tega večera ni doživel, pač pa je v njegov čas, njegov prostor, v njegovo življenje ta večer konkretno odmeval.

Če pomislim na to, da je bil del publike nad delom navdušen in je drugi del s kikirikanjem, mukanjem in žvižgi skušal onemogočiti predstavo, je, po vsem sodeč, vzrok za škandal v stvari. Kajti tiste čase se nisem z nikomer družil razen s Kosovelom, bil sem povsem sam. Čudno je pri tem to, da so ljudje trumoma odhajali, ker niso mogli do stopnic, kaj šele v dvorano, in so se po predstavi razvneli pred Mestnim domom pravi pretepi.

Zdi se mi, da sem se s Kosovelom seznanil l. 1922. Bilo je, kot se običajno seznanjajo mladi ljudje. V prvi mah sva si bila blizu. Velikokrat je prihajal na moj dom, ponavadi s šopom zmečkanih listov in na verandi mojega doma izterjaval, da berem njegove pesmi naglas. Sčasoma sva prirejala literarne večere oz. popoldneve v Alojzijevišču (sedanji Teološki fakulteti) in zgornjem nadstropju tiskarne Ljudska pravica. V dvorani, kjer so bili razgrnjeni časopisi po vseh mizah, so nama dovolili, da prirediva literarno popoldne. Tam se je zbralo veliko ljudi, med njimi Finžgar, Terseglav itd. Poleg svojih začetkov sem recitiral tam Kosovelove pesmi. Včasih je recitiral kakšno pesem sam, predvsem pa je zahteval, da jih recitiram jaz. To najino znanstvo je trpelo približno do leta 1925. Kmalu po škandalu z Obločnico sva se na smrt sprla pri ljubljanskem bajerju, drug drugega sva obdelovala z neprijaznimi izrazi. Kmalu zatem sem odšel v Pariz. Ko sem se vrnil, je bil Srečko že pokojni.

Moji vtisi o Srečku so bili, da mu je smrt zapisana in da on s to smrtjo že živi, kar je vse natančno izpovedano v njegovi poeziji. Pesmi, ki jih imamo danes v Integralih, je pisal, odkar sem ga poznal. Ko je razgrinjal lističe svojih pesmi pred menoj in je prišla na vrsto katera iz Integralov, jo je ponavadi brž umaknil in dejal: To pa ni nič! Pa mi je drugo pesem pokazal. Po navadi je molčal, bil je silno ljubezniv, včasih pa se je zelo razgovoril. Ker sem bil dve leti mlajši od njega, mi je veliko pomenil, ker sem bil pravzaprav nasproti njemu otrok, on pa že zrel človek. Srečanje s Srečkom, tem tragičnim poetom, je meni kot tragedu ogromno pomenilo.

Naj povem še nekaj o Podbevšku. Bil sem eden tistih mladeničev, ki so hodili za njim. To ni dolgo trajalo. Njegova poezija me je zelo očarala. Takrat sem bil star petnajst let. Podbevšku sem nesel novelo Romulus Avgustulus, ki sem jo napisal kot zelo »žleht«² dijak v Ptujskem popravnem domu. Ko sem mu novelo izročil, je rekel: Pridi čez en mesec. Čez en mesec sem ga iskal na Mestnem trgu, kjer je stanoval Kogoj. Ko sem pogledal skozi okno, sem videl Podbevška, Kogoja in Vidmarja ležati kot troje slanikov. Pa se eden od njih oglasi: »Kaj pa tale smrkavec tu dela?« Bil sem zelo oblasten, saj sem se boril za svojo lastnino. No, pa so me odgnali. Tiste novele pa tudi nisem nikoli več

videl. Z Vidmarjem sva se seznanila dve leti zatem, ko sem prišel k njemu glede njegove Kritike. Občudoval sem ga in on me je zelo prijazno sprejel. Ko sem bil v Parizu, se je tudi on odpravil v Pariz, za kar je izvedela moja mati in ga prosila, naj na njenega fanta popazi, da se ne bo izgubil. On jo je potolažil: »Ta fant se ne bo izgubil.« Zelo sem bil presenečen, ko me je Vidmar po prihodu v Pariz obiskal v mojem hotelu in so se ti obiski tedensko vršili. No, sedaj po šestdesetih letih mi je Vidmar razodel skrivnost svojih obiskov, da me je obiskoval po materini priprošnji.

Če se kaj spominjam Kogoja? Osebo ga nisem poznal, vendar je bila krstna predstava Črnih mask eden osnovnih dogodkov moje mladosti. Prav Črne maske, oziroma glasba Črnih mask je usodno vplivala na definicijo himničnega v tragičnem. Skratka, ta dva Slovenca — Kosovel in Kogoj — sta kot dvojce slovenskih tragičnih usod v času zorenja vplivala name s svojo brezpogojnostjo odločujoče.

Bogomil Gerlanc

Slovenska knjiga mi je bila od mladosti vedno dosegljiva in sem ji posvečal povsod do danes svoje moči, kolikor sem mogel. Zelo živo sem spremljal kulturno življenje že v Trstu v letih 1919: drama v Narodnem domu (1920 požgan). Spominjam se literarnega večera z nastopom Silvestra Škerla. Jeseni 1919 sem odšel v Maribor.

Po prvih mesecih orientacije v novem okolju se spominjam, da je zaživelo živahno literarno življenje na srednjih šolah in tudi na učiteljski. Kako je bilo na gimnaziji, vemo iz zapiskov Antona Slodnjaka, ki je bil tedaj že na univerzi.

Med nami dijaki je bilo seveda veliko besed o literarnem gibanju in posebej ob novih avtorjih. Tudi o Podbevšku in Kogoj. Njun večer v Mariboru je privabil polno dvorano. Mene je pritegnil Kogoj — sam sem se z glasbo intenzivno ukvarjal, medtem ko je Podbevškov preveč samozavesten nastop in znikanje vrednot pesništva drugih, v prvi vrsti generacijo Otona Župančiča, odbijal mladino v veliki večini. Bilo je preveč teatralnosti in gostobesednosti, ki ni prepričevala, prej odbijala. Seveda je bilo tudi nekaj mladih na njegovi strani. O tej pretiranosti in nabuhlosti v jeziku pri Podbevšku pa smo mladi debatirali na mrtvo. Kakšen odmev je imelo vse to v širšem obsegu, ne pomnim.

Kogoj, ki je spremljal Podbevškove recitacije na klavirju, s svojo muziko ni bil tako »pomemben« akter teh nastopov in kolikor se spominjam, o njegovem delu — kompozicijah ali improvizacijah ni tekla beseda med nami. Rekel bi, da smo tisti, ki smo imeli kakšen stik ali zvezo z glasbo, videli v njem pač nekaj novega in nam je avtor že zaradi tega imponiral. Pri Kogoj ni bilo sledi teatra in lova za publiko.

Seveda se sedaj, po toliko letih težko zamislim v pojav obeh in v morebitno nadrejenost ali podrejenost muzike besedam. Ne vem,